

La monarquia i les institucions dels territoris. Les diputacions del General*

Tomàs de MONTAGUT
Institut d'Estudis Catalans
Universitat Pompeu Fabra
Membre del Comitè Científic

1. PLANTEJAMENT

Les diputacions del General existents a partir d'un determinat moment de la baixa edat mitjana en la Corona d'Aragó són corporacions de dret públic titulars d'una jurisdicció general que obté la seva validesa dins el marc del procés històric de construcció de les monarquies cristianes europees i dels seus ordenaments jurídics.

La cultura jurídica europea que vivificarà les diputacions del General i els seus drets és la del *ius commune* romanocanònic que supera la concepció subjectiva del dret dominant durant el predomini de la societat feudal altmedieval (basada en l'autotutela del meu dret, en la fidelitat i en la *convenientia*).¹

A partir del segle XII s'aferma una nova concepció objectiva que situava el fonament de tots els regnes en el dret natural cristià que Déu, creador de totes les coses, hi havia establert d'una manera ordenada i racional, per bé que d'una forma ruda que calia polir.²

Els juristes lletrats per fer aquest poliment trobaven positivat el dret natural cristià, com a *ratio scripta*, en el dret canònic i en el *Corpus iuris civilis* de Justinià, de manera que els doctors de les noves universitats de Bolonya, Montpeller, Tolosa... interpretaven els textos civils i canònics per donar una resposta jurídica a les noves qüestions i exigències que plantejaven les societats territorials i locals europees.³

* Aquest treball s'inscriu dins del projecte de recerca de referència DER2016-75830-P «De la *Iurisdictio* a la Soberanía: formas de organización política y jurídica de las monarquías hispánicas (siglos XIII-XX)», finançat pel Ministeri d'Educació i Competitivitat, i també disposa de l'ajut de la Generalitat de Catalunya als grups de recerca de referència 2014 SGR 295.

1. Sobre aquesta societat altmedieval a Europa en què preval l'efectivitat del dret a la seva validesa, vegeu Paolo GROSSI, *El orden jurídico medieval*, Madrid, Marcial Pons, 1996, p. 59-120 dedicades al «taller de la praxis».

2. Sobre les nocions subjectiva i objectiva del dret, vegeu Riccardo ORESTANO, *Introduzione allo studio del diritto romano*, Bolonya, Il Mulino, 1987, p. 323 i seg.

3. Quant al protagonisme de la jurisprudència doctrinal i judicial en la configuració dels ordena-

El pensament jurídic dominant, a partir del segle XII, considerava que el dret civil romà havia estat inspirat i concedit per Déu al poble romà i que el model d'imperi que ofería havia estat assumit per l'Església per configurar la Respublica Christiana, l'única comunitat política possible, on conviuen harmònicament, sota la tutela de l'Església, el Sacre Imperi Romanogermànic i les diverses monarquies cristianes, entre les quals les de la Corona d'Aragó.

Segons la visió política de la teocràcia pontifícia, els romans tenien els reis per elecció fins que el poble, a qui pertanyia l'elecció, va traslladar l'imperi i la potestat pública a l'emperador. Més tard, l'emperador Constantí va traslladar l'Imperi d'Occident a l'Església. Aquesta va suprimir l'Imperi grec d'Orient i el papa Esteve i els papes posteriors van transferir l'Imperi, respectivament, a Carlemany l'any 800 i als emperadors germànics més tard.

Així, el gran jurista Vicente Arias de Balboa, que farà un dictamen sobre la successió al tron de la Corona d'Aragó a petició de Ferran d'Antequera, ens dirà: «I així l'Església va constituir emperador en lloc del seu Imperi romà i del dels grecs, sota certa forma, donant a determinats prínceps i prelats la facultat d'elegir emperador i reservant-se per a ella la confirmació i la coronació».⁴

En aquesta visió, s'harmonitza la representació descendent de Déu i l'ascendent del poble que ostenten tant el papa com els reis i l'emperador. En aquests sentit, Arias conclou dient que «ambdós principats (l'espiritual de l'Església i el temporal dels reis i de l'emperador) i les seves coses públiques i el fisc procedeixen de Déu, foren promulgats pel poble per inspiració divina i es pensava que el dret fou descobert per Déu per als romans i per raó natural».⁵

Aquest plantejament de la doble representació del monarca sotmès al poder del papa aviat serà contestat per molts monarques, entre els quals els de la Corona d'Aragó, que reivindicaran l'*exemptio imperii* respecte al papa i a l'emperador.⁶

Si el rei Pere el Catòlic va anar a Roma el 1204 per rebre la consagració en la

ments jurídics europeus a partir de la baixa edat mitjana i durant l'edat moderna, vegeu Paolo GROSSI, *El orden...*, p. 137-220, dedicades al «taller sapiencial».

4. Vicente ARIAS DE BALBOA, *El derecho de sucesión en el trono: La sucesión de Martín I el Humano (1410-1412)*, edició i estudi introductor i d'Antonio Pérez Martín, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1999, p. 10: «Et sic ecclesia constituit imperatorem loco sui imperii romani et grecorum sub certa forma data certis principibus et prelatibus eligendi imperatorem, servata sibi confirmatione et coronatione». Sobre tot el procés temporal de translació del poder imperial romà, cf. p. 11.

5. Vicente ARIAS DE BALBOA, *El derecho de sucesión...*, p. 6: «Et sic concluditur quod uterque principatus et eius res publica et fiscus processerunt a Deo divinitus a populo promulgatus et ratione naturali ad romanos sibi a Deo ius putabatur adinventus».

6. Una visió comparatista de les formes de govern a l'Europa d'aquest període i dels seus equilibris i correlacions a John WATTS, *La formación de los sistemas políticos (Europa (1300-1500))*, traducció de Vicent Baydal Sala, València, Universitat de València, 2016, p. 142-148.

dignitat reial i la corona de mans del papa,⁷ el seu successor Pere el Cerimoniós, en redactar per escrit en 1353 les Ordinacions sobre la consagració i coronació dels reis, va deixar ben palesos uns costums introduïts feia temps segons els quals els reis de la Corona d'Aragó es coronaven ells mateixos, prenent directament de l'altar la corona, sense cap intervenció ni ajut en aquest acte del legat pontifici.⁸

La recepció de *ius commune* europeu a la Corona d'Aragó amb la difusió de la ciència jurídica bolonyesa i del seu pensament polític a partir del segle XII va comportar l'assimilació de figures jurídiques modernes que van contribuir a la gènesi i a omplir de contingut la potestat pública del monarca, alhora que al renaixement de la llei en tant que font de producció del dret general.⁹

Una de les categories rebudes del *ius commune* és la de *iurisdictio*. Amb *iurisdictio* es designa la potestat pública que atorga als seus titulars competències legislatives, de govern, judicials i gracioses. La noció de *iurisdictio* és la clau de volta de la construcció de la constitució política de la Corona d'Aragó i de la des seus regnes i terres perquè, en admetre graus i nivells diferents, la *iurisdictio* permetia articular, coordinar i harmonitzar els diferents poders públics existents dins d'aquella comunitat de comunitats que era la Corona d'Aragó.¹⁰

Així, podem distingir tres nivells de *iurisdictio*: universal, general i especial. La *iurisdictio* universal corresponia al monarca, d'acord amb el procés històric de transformació de la Corona d'Aragó d'unió matrimonial (amb el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV) a unió personal (amb el rei Alfons el Cast) i a unió ter-

7. Cf. Joan-F. CABESTANY, «Alfons el Cast», a *Els primers comtes-reis: Ramon Berenguer IV, Alfons el Cast, Pere el Catòlic*, Barcelona, Teide, 1960, p. 160.

8. *Ordinacions de la Casa i Cort de Pere el Cerimoniós*, edició a cura de Francisco M. Gimeno, Daniel Gozalbo i Josep Trenchs (+), València, Universitat de València, 2009, p. 241. Vegeu, sobre aquest punt, Tomàs de MONTAGUT, «La constitution politique de la Catalogne et de la Couronne d'Aragon (IXe-XVe siècle)», a J.-Ph. GENET, D. LE PAGE i O. MATTÉONI (dir.), *Consensus et représentation: Actes du colloque organisé en 2013 à Dijon par SAS avec la collaboration du Centre Georges-Chevrier de l'Université de Dijon*, París i Roma, Publications de la Sorbonne i École française de Rome, 2017, col·l. «Le pouvoir symbolique en Occident (1300-1640)», núm. 11, p. 335-350.

9. I també com a «valeur suprême de légitimation». Sobre aquest aspecte, vegeu Laurent MAYALI, «Lex animata. Rationalisation du pouvoir politique et science juridique (XIIeme-XIVeme siècles)», a André GOURON i Albert RIGAUDIÈRE (dir.), *Renaissance du pouvoir législatif et genèse de l'État*, Montpellier, Société d'Histoire du Droit et des Institutions des Anciens pays de droit écrit i Faculté de Droit et des Sciences Économiques de Montpellier, 1988, p. 153-164, especialment p. 157.

10. Els juristes lletrats que glossaven els textos jurídics bàsics del *ius commune* europeu van configurar dogmàticament la realitat del poder polític existent en les seves societats medievals. Sobre aquesta noció, l'obra de referència és Pietro COSTA, *Iurisdictio: Semántica del potere politico nella pubblicistica medievale (1100-1433)*, Milà, Giuffrè, 1969 (reed. Milà, 2002), p. 192: «così, *iurisdictio* diveniva il puro rapporto di potere (capace di ospitare simbolicamente anche il fenomeno degli statuti comunali), così, *imperator*, de reggitore feudale, diveniva il vertice sovrano di un processo di potere che, mostrando attraverso la trasposizione simbolica, per così dire, lo scheletro de la società medievale, avviava a divenire il modello normativo di ogni altro tipo di processo di potere».

ritorial (amb el rei Alfons el Liberal).¹¹ Les seves competències afecten matèries d'una gran transcendència, com són les relacions exteriors, la guerra i la defensa, la justícia universal i el Reial Patrimoni.

Un segon nivell és el de la *iurisdictio* general. Inicialment correspondrà al rei com a titular de la dignitat reial o principal en cada regne (Aragó, València, Mallorca, Sardenya...) o terra (Catalunya, Montpeller...). És una forma d'organització monista de la monarquia o de la *iurisdictio generalis*. Al rei, li corresponen les potestats legislativa judicial, governativa i gràciosa en els seus nivells màxims: fa les constitucions o lleis generals obligatòries per a tots els naturals de la terra.

Tanmateix, a partir de 1283, i centrant-nos des d'ara només en Catalunya, s'estableix el pactisme jurídic, una forma d'organització dualista de la monarquia o de la *iurisdictio generalis* per la qual es reconeix la dimensió política de la comunitat general i la seva institucionalització com a Universitas Cathaloniae o General de Catalunya. A partir d'aquests moments, per fer la llei general a Catalunya s'haurà de comptar amb el consentiment del General, representat en la Cort de Catalunya, que adquireix d'aquesta manera una participació en la *iurisdictio generalis*, és a dir, en la potestat pública de Catalunya, la comunitat general.¹² Aquest és el tema que ens ocupa avui, però abans d'endinsar-nos-hi hem d'esmentar breument el tercer nivell de la *iurisdictio*.

El tercer nivell és el de la *iurisdictio specialis*, el que correspon a unes potestats públiques que poden tenir un àmbit local o personal. En el primer cas, es tracta dels municipis i dels senyorijs jurisdiccionals. En el segon, de totes les corporacions integrades per aquells membres que participen d'una mateixa identitat professional o col·lectiva, com els gremis, els consolats de mar, els estudis generals, les confraries, etcètera.

11. La Unió esdevé un cos místic o Respublicha. Sobre aquest punt, vegeu Tomàs de MONTAGUT, *Constitution and political...*; Michel HEBERT, *Parlementer: Assemblées représentatives et échange politique en Europe occidentale à la fin du Moyen Âge*, París, Baccard, 2014, p. 74; Tomàs de MONTAGUT, «La Justicia en la Corona de Aragón», a *La Administración de Justicia en la historia de España: Actas de las III Jornadas de Castilla-La Mancha sobre Investigación en Archivos*. Archivo Histórico Provincial de Guadalajara, nov. 11-14, 1997. Guadalajara, Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, 1999, p. 650-655; Tomàs de MONTAGUT, «La reforma de la Administración de Justicia en las Cortes Generales de Monzón de 1388-1389», *Anales: Anuario del centro de la UNED de Calatayud*, núm. 7/1 (1999), p. 5-16.

12. El procés de configuració dualista de la comunitat general està en íntima simbiosi amb l'aparició efectiva de la figura dels tributs generals que integren la fiscalitat negociada a Catalunya. Quant a aquest tema, vegeu Manuel SÁNCHEZ, «La consolidació de la nova fiscalitat a Catalunya (1359-1380)», a *Història de la Generalitat de Catalunya: Dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2011, p. 99-137; Tomàs de MONTAGUT, «La Constitution politique...»; Víctor FERRO, «La Deputació del General de Catalunya», a *El territori i les seves institucions històriques*, vol. 1, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, p. 441-444.

2. LA HISTÒRIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

El treball d'Albert Estrada-Rius,¹³ d'Isabel Sánchez de Movellán,¹⁴ de Miquel Pérez Latre,¹⁵ de Maria Teresa Ferrer i Mallol,¹⁶ d'Antoni Riera,¹⁷ de Jaume Sobrequés,¹⁸ de Víctor Ferro,¹⁹ de Josep Maria Sans i Travé,²⁰ d'Eva Serra,²¹ d'Ernest

13. Cf. Albert ESTRADA-RIUS, «Apunts per a l'estudi dels diputats locals del General de Catalunya (dels primers testimonis a la Cort de Barcelona de 1413)», a *El territori i les seves institucions...*, vol. II, 1999, p. 703-745; Albert ESTRADA-RIUS, *Una casa per al General de Catalunya: a propòsit del VI centenari de l'adquisició de la primitiva casa de la Deputació del General de Catalunya a Barcelona, avui Palau de la Generalitat (1400-2000)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2000; Albert ESTRADA-RIUS, *Els orígens de la Generalitat de Catalunya (la Deputació del General de Catalunya: dels precedents a la reforma del 1413)*, tesi doctoral inèdita, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2001; Albert ESTRADA-RIUS, *La Drassana Reial de Barcelona a l'edat mitjana: Organització institucional i construcció naval a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Museu Marítim de Barcelona, 2004; Albert ESTRADA-RIUS, «Orígens i evolució de la Deputació del General de Catalunya (1359-1413)», a *Nadala 2004: Any 38: L'autogovern de Catalunya*, Barcelona, Fundació Carulla, 2004, p. 25-32; Albert ESTRADA-RIUS, *La Generalitat de Catalunya a la Drassana Reial de Barcelona en temps d'Alfons el Magnànim*, Barcelona, Museu Marítim de Barcelona, 2008.

14. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, «La reforma de la Diputació del General en les Ordinacions de 1432», a *El territori i les seves institucions...*, vol. II, p. 883-911; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2004; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (Des de la reforma de 1413 fins a final del regnat de l'Emperador Carles, el 1556)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2004.

15. Miquel PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra: El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo, 2004; Miquel PÉREZ LATRE, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II: Política, administració i territori*, Catarroja i Barcelona, Afers, 2004; Miquel PÉREZ LATRE, «La Diputació del General i les torbacions polítiques de 1587-1593», a *Història de la Generalitat...*, p. 163-178.

16. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Els primers diputats de la Generalitat de Catalunya (1359-1412)», a *Miquel Coll i Alentorn: Miscel·lània homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, Barcino i Fundació Jaume I, 2000, p. 339-346; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Orígen i evolució de la Diputació del General de Catalunya», a *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional (abril 1988)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991, p. 152-159; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Les Corts de Catalunya i la creació de la Diputació del General o Generalitat en el marc de la guerra amb Castella (1359-1369)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 34/2 (2004), p. 875-938; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El naixement de la Generalitat de Catalunya (1359-1413)», a *Història de la Generalitat...*, p. 19-42.

17. Antoni RIERA I MELIS, «La Diputació del General de Catalunya, 1412-1458. Desenvolupament de les estructures i ampliació de les competències», a *Història de la Generalitat...*, p. 43-72.

18. Jaume SOBREQÜÉS, «La política fiscal de la Diputació del General al segle XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la Guerra Civil», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. XXV-1 (1979-1980), p. 407-446, i a *Estudis d'Història de Catalunya*, vol. I, Barcelona, Base, 2008, p. 227-258; Jaume SOBREQÜÉS, «El primer memorial de greuges del catalanisme polític: l'ambaixada de la Diputació del General i del Consell del Principat a Joan II (1460-1461)», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. XVI (2005), i a *Estudis d'Història...*, p. 297-320; Jaume SOBREQÜÉS, «La Diputació del General i la Guerra Civil del segle XV», a *Història de la Generalitat...*, p. 73-97.

19. Víctor FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo 1987; Víctor FERRO, «La Diputació del General...», p. 441-461.

20. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «Introducció», a Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dieteris de la Generalitat de Catalunya*, vol. I, *Anys 1411 a 1539*, a cura de Ll. Cases, Josep Fernández i Laureà Pagarolas, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994, p. XI-XVIII.

21. Eva SERRA, «Diputats locals i participació social en les bolles de la Generalitat del general

Belenguier,²² de Manuel Sánchez,²³ de Pere Ortí,²⁴ de Josep Capdeferro,²⁵ d'Antoni Simon,²⁶ de Lluís Palos,²⁷ de Joaquim Albareda²⁸ i d'Eduard Martí,²⁹ entre d'altres,³⁰ han suposat una renovació i un avenç molt notable dels coneixements que teníem fins fa un parell de dècades sobre la història de la Diputació del General de Catalunya i dels períodes més crítics de la seva evolució, representats pels treballs d'Antonio de la Torre i del Cerro³¹ i d'Ignasi Rubio i Cambronero.³²

La Diputació troba els seus antecedents a finals del segle XIII, quan el monarca experimenta una situació política de debilitat, arran de la conjuntura desfavorable de les relacions internacionals del moment. Davant l'atac dels enemics francesos, i

(1570-1638). Una mostra i una reflexió», *Pedralbes*, núm. 13/I (1993), p. 259-274, i núm. 14 (1994), p. 196-206; Eva SERRA, «La Generalitat. De les reformes del segle XV al creixement institucional del segle XVI», a *Història de la Generalitat...*, p. 141-161; Eva SERRA, «La Generalitat de Catalunya entre 1652 i 1700», a *Història de la Generalitat...*, p. 199-219; Eva SERRA, «Introducció», a Eva SERRA (coord.), *Els Llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714)*, vol. 1, a cura de J. Buyreu, N. Florensa, S. Jurado, E. Martí, M. Pérez Latre i E. Puig, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015.

22. Ernest BELENGUER, «Pròleg: La Generalitat en la cruïlla dels conflictes jurisdiccionals (1578-1611)», a *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. III, *Anys 1578 a 1611*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1996, p. IX-XLVI; Ernest BELENGUER, *Fernando el Catòlico: Un monarca decisivo en las encrucijadas de su época*, Barcelona, Península 1999. Aquest llibre ha estat traduït al català com *Ferran el Catòlic*, Barcelona, Edicions 62, 1999.

23. Manuel SÁNCHEZ, *El naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya (segles XII-XIV)*, Vic, Eumo i Universitat de Girona, 1995; Manuel SÁNCHEZ, «Las primeras emisiones de deuda pública por la Diputación del General de Cataluña (1365-1369)», a Manuel SÁNCHEZ (ed.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Madrid, CSIC, 2009, p. 219-258; Manuel SÁNCHEZ, «La consolidació de la nova...», p. 99-117.

24. Pere ORTÍ, «Les finances de la Diputació del General de 1380 a 1462», a *Història de la Generalitat...*, p. 119-137.

25. Josep CAPDEFERRO, «Una aproximació a l'activitat dels assessors ordinaris de la Diputació del General de Catalunya al segle XVII», a *El territori i les seves institucions...*, vol. II, p. 687-702; Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, «La Deputació del General al segle XVII», a *Nadala 2004...*, p. 51-56; Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *El Tribunal de Contrafaccions de Catalunya i la seva activitat (1702-1713)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2015, p. 38-52.

26. Antoni SIMON, «La Generalitat de Pau Claris i la revolució de 1640. Sobre l'existència d'un "moment republicà"», a *Història de la Generalitat...*, p. 179-198.

27. Juan Luis PALOS, *Catalunya a l'Imperi dels Àustries: La pràctica de govern (segles XVI i XVII)*, Lleida, Pagès, 1994.

28. Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Successió i l'Onze de Setembre*, Barcelona, Empúries, 2005.

29. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714): Una institució decisiva en la política catalana*, Lleida, Pagès, 2008; Eduard MARTÍ, «La Diputació del General sota Felip V i Carles III, l'arxiduc (1700-1714)», a *Història de la Generalitat...*, p. 221-242.

30. Tomàs de MONTAGUT, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (Des dels seus orígens fins a la reforma de 1413)*, Barcelona, Sindicatura de Comptes de Barcelona, 1996.

31. Antonio de la TORRE, «Orígenes de la "Deputació del General de Catalunya"», a *Discursos leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemne recepción pública de Don Antonio de la Torre y del Cerro el día 18 de noviembre de 1923*, Barcelona, Atlas, 1923, p. 5-52.

32. Ignacio RUBIO, *La Diputació del General de Catalunya en los siglos XV y XVI*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1950, 2 v.

com ja hem dit abans, el monarca va haver de cedir i de limitar la seva jurisdicció pel que fa a l'àmbit de constitució del dret general.³³

En les Corts de Barcelona del 1283, els estaments socials dels eclesiàstics (prelats i religiosos), dels militars (nobles i cavallers) i dels homes lliures de les ciutats, viles i llocs reials van aconseguir un reconeixement de la seva entitat i de la seva capacitat per intervenir i consentir d'una manera necessària, quant a l'aprovació dels estatuts generals i constitucions de Catalunya, les seves lleis generals per excel·lència.

D'aquesta manera, els estaments formaran cossos o corporacions de cadascun dels braços de les Corts, els quals, en la seva congregació tripartida, trobaran un nivell superior d'organització amb el nom de General o d'Universitat de Catalunya (Universitas Cathaloniae, 1283): la Universitat dels tres estaments o General de Catalunya. La seva representació institucional raurà en els tres estaments o braços,³⁴ durant la celebració de les Corts, i en els organismes delegats o diputats que, per raó d'un període de guerres defensives permanents que exigien bastir una fiscalitat general, apareixeran en el procés temporal del naixement de la Diputació del General o Generalitat de Catalunya (1359-1413).³⁵

La Cort General de Catalunya també serà convocada i celebrada per Ferran el Catòlic a Barcelona els anys 1481, 1493 i 1503, a Tortosa el 1495 o a Lleida el 1515 o dins el marc de les Corts Generals celebrades als regnes i terres de la Corona d'Aragó deçà mar a la vila de Montsó el 1510 i el 1512. En tot cas, sempre sota la seva presidència o de la reina habilitada Germana de Foix i per tractar sobre el benestar de la terra i fer les constitucions que Catalunya necessita per imposar i fer justícia als seus naturals.³⁶

La guerra serà normalment la causa d'aquestes convocatòries i celebracions de Corts, en les quals el monarca demanava als estaments els subsidis que calien per finançar les seves campanyes militars i les seves polítiques públiques.

En els tractes duts a terme en el si de les Corts, els estaments aconseguien, a canvi de donar diners al rei, les concessions jurisdiccionals necessàries per anar bastint, davant el fisc del monarca —i com ens diu Estrada-Rius— «un erari extraordinari de titularitat exclusiva del General de Catalunya»,³⁷ un dels eraris públics populars —és a dir, no reials— més antics d'Europa. La monarquia dualista de Catalunya es fonamentava en aquests dos pilars institucionals de la fiscalitat

33. Sobre els antecedents, vegeu Antonio de la Torre, «Orígenes...», p. 51-52.

34. Sobre aquestes figures, vegeu Víctor Ferro, «La Diputació del General...», p. 441-442.

35. Maria Teresa Ferrer i Mallo, «El naixement de la Generalitat...», p. 19.

36. Sobre la celebració d'aquestes Corts, vegeu Rafael Conde, Ana Hernández, Sebastià Riera i Manuel Rovira, «Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments», a *Les Corts a Catalunya...*, p. 45-48.

37. Albert Estrada-Rius, «Orígens i evolució de la Diputació...», p. 31.

pública general: el fisc del monarca i l'erari del General de Catalunya. Príncep i Principat es relacionaven institucionalment en matèria de fiscalitat, no d'una manera jerarquitzada del Principat respecte del príncep, sinó d'una manera simbiòtica i de coordinació. Naturalment, l'escenari d'aquest concert, o desconcert, de jurisdiccions seran les assemblees de Cort.³⁸ Així, tant les figures jurídiques de les potestats públiques i de l'organització del General i les del donatiu, de les generalitats, dels tributs i prestacions ordinàries i extraordinàries, com les dels coronatges, maridatges, *Princeps namque*, generalitats, etc., seran els instruments jurídics que formalitzaran en cada cas el resultat de les sempre dures i intricades negociacions que es duren a terme en el si de les Corts o Parlaments o, a vegades, a fora de la celebració de Corts, entre els dos poders d'aquesta organització política dualista: el rei i els estaments. En aquest sentit, Jaume Vicens Vives afirmava que des del 1413 «existió en Cataluña un dualismo gubernamental».³⁹ Ens tocarà analitzar en l'apartat següent algunes de les Corts celebrades durant el regnat de Ferran el Catòlic, quant a la seva producció normativa.

Tanmateix, durant el primer període de formació històrica del General, que arriba fins a l'entronització de la nova dinastia Trastàmara (1413), les disposicions reials i de Corts que atorgaven poder i jurisdicció al General i al seu erari van ser aplegades en diversos llibres i quaderns, entre els quals destaquen el llibre anomenat de vuit senyals, que actualment és l'objecte de la tesi doctoral de Pere Ripoll.⁴⁰

Al segle xv i sota la dinastia Trastàmara, la Diputació del General assoleix la seva plenitud política en ocasió d'una conjuntura econòmica molt favorable que coincidí amb absències perllongades del monarca i amb el moment crític de la Guerra Civil (1462-1472). La Generalitat, en aquest cas, hagué d'assumir la direcció política del Principat en la seva guerra contra el monarca, el qual, tanmateix, finalment la va guanyar.

Com ens indica Ernest Belenguer, «després de la guerra civil del 1462-1472 i de la capitulació de Pedralbes, la situació del Principat i, sobretot, de la Generalitat

38. La seva estructura orgànica i el seu funcionament aniran cristal·litzant en un dret parlamentari de Catalunya que serà objecte de fixació jurisprudencial per escrit a l'època moderna. Sobre aquest punt, vegeu Tomàs de MONTAGUT, «Estudi introductori», a Lluís de PEGUERA, *Práctica, forma, y estil de celebrar Cortes Generales en Cathalunya, y materias incidentes en aquellas*, edició a cura de Tomàs de Montagut, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1998.

39. Vegeu *supra*, nota 12. Jaume VICENS VIVES, «Cataluña a mediados del siglo xv», a *Cataluña a mediados del siglo xv: Discurso leído el día 9 de diciembre de 1956 en la recepción pública del Dr. D. Jaime Vicens Vives en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona y contestación del académico numerario muy Ilustre Sr. Dr. Luis Pericot García*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 1956, p. 50.

40. Sobre aquest llibre i aquelles disposicions, vegeu Tomàs de MONTAGUT, «Estudi introductori», a *Libre dels Quatre Senyals*, edició facsímil, Barcelona, Base, 2006, p. 29-33; Eva SERRA, «Introducció», a Eva SERRA (coord.), *Els Llibres de l'ànima...*, p. 160.

vençuda no era precisament una bassa d'oli».⁴¹ Per fer front als deutes i a les presumptes corrupcions existents dins de la Diputació del General i, alhora, per reforçar la seva autoritat, Ferran II va intervenir el govern de la institució (1488 i 1491), va segrestar els seus càrrecs i els va proveir directament amb persones afectes. També es va procedir al sanejament de les finances tot descarregant de deutes el General.⁴²

El redreç del General, establert en les Corts de Barcelona del 1493 a través d'una observança exclusiva del procediment parlamentari, va introduir el règim d'insaculació per a l'elecció dels diputats i oïdors de comptes del General, amb la consegüent modificació del seu autogovern. «No hi ha en aquestes ordinacions de 1493 cap referència a la intervenció reial. En tot trobem un procediment parlamentari i se'ns escapa la mà del rei en la confecció de la comissió dels cinquanta-quatre i en la tasca electoral de la Comissió».⁴³

El *Llibre dels Quatre Senyals* (= LQS) reflecteix el poder de plenitud política del General (1413-1455) en recollir els textos jurídics fonamentals que formalitzaven la jurisdicció suprema del General i el règim jurídic de les seves competències tributàries i administratives més rellevants, atorgades en les primeres dècades del segle xv (1413-1422). El llibre es completa amb les disposicions que contenen les reformes posteriors dels anys 1433, 1452 i 1455, amb les quals el General assolí l'esmentada plenitud institucional.⁴⁴

Cal destacar que ja en aquest període apareixen les comissions paritàries i interestatals (divuitenes) i les juntes de braços com a figures organitzatives ben vives, les quals, al costat del consistori dels diputats generals i oïdors de comptes, col·laboren en la definició i en l'exercici de la jurisdicció del General.⁴⁵

41. Ernest BELENGUER, *Ferran...*, p. 176-178.

42. La intervenció reial de la Generalitat no es va fer en calent, sinó que es va preparar minuciosament. L'obra de Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona (1479-1516)*, Barcelona, Tipografia Emporium, 1936-1937, 2 v. i apèndixs, ens permet fer-ne el seguiment. Així en l'apèndix, n. 99, p. 189, trobem la Provisió reial atorgada per Ferran II des de Còrdova el 21 de setembre de 1487 «adreçada a Francesc Malet, regent la Cancelleria catalana i a Gaspar Vilana, advocat fiscal, en la qual els mana que obrin informació respecte a totes les facetes de la mala administració de la Diputació de Catalunya». Sis mesos més tard, el 31 de març de 1488 i des de València, l'apèndix n. 101 reproduïx la «Lletra de Ferran I a l'Infant Enric, Lloctinent de Catalunya, en què li ordena que entengui amb Francesc Malet i Gaspar Vilana a preparar la intervenció del rei a la Diputació del General de Catalunya». Finalment, l'ordre d'intervenció, el monarca l'emeta des del Reial contra Vera el 6 de juliol de 1488 i, segons Vicens, el seu text és «obra de la ploma de Malet o Vilana» (vol. II, p. 32). Es tracta de l'apèndix n. 103, en què Vicens transcriu l'«Ordre de Ferran II a l'infant Enric, lloctinent general de Catalunya, perquè suspengui les eleccions de diputats i oïdors de comptes de la Diputació del General de Catalunya i nomeni els qui ell indica en altres lletres».

43. Eva SERRA, «Introducció»; Eva SERRA (coord.), *Els Llibres de l'ànima...*, p. 160; Ernest BELENGUER, *Ferran...*, p. 33.

44. Cf. *supra*, nota 40.

45. Sobre la rellevància d'aquestes juntes en una època posterior, vegeu: Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres...*, p. 53-58.

Malgrat que el *Llibre dels Quatre Senyals* incorpora algunes disposicions escadusseres de Ferran II en benefici del General, no s'hi inclouen les disposicions reformistes aprovades en les Corts dels anys 1481, 1493 i 1512, celebrades sota el seu regnat.

3. LA GENERALITAT I LA MONARQUIA DE FERRAN II

Kantorowicz va explicar que la teologia política medieval facilità la figura del cos místic per conformar la naturalesa política de les monarquies cristianes de l'Europa medieval.⁴⁶ Així, el Principat de Catalunya és un cos místic del qual el rei és el cap i els estaments socials són els membres o l'ànima, la qual està configurada com a *Universitas Cathaloniae* o General de Catalunya.⁴⁷

El General de Catalunya està representat en el seu nivell suprem pels estaments eclesiàstic, militar i reial reunits en la celebració de la Cort, malgrat que aquesta representació té un punt feble que és el seu caràcter temporal. Només hi ha representació orgànica del General durant la celebració de les Corts, les quals, com sabem, es reuneixen de tant en tant, només per convocatòria del rei i sense una periodicitat regular. Un cop llicenciades les Corts, el General es quedava sense representació orgànica en dissoldre's la congregació dels braços. Per fer front a aquest problema va sorgir la Diputació del General, organisme permanent integrat en el seu nivell suprem —i des del 1413— pels tres diputats generals i pels tres oïdors de comptes, tots els quals congregats formaven el Consistori de la Diputació del General o de la Generalitat i representaven vàlidament el General de Catalunya, per bé que durant la celebració de Corts estaven jeràrquicament subordinats als estaments de la Cort i als seus presidents.⁴⁸

La relació entre les potestats públiques que exerceixen el cap i l'ànima del cos místic és allò que determina la constitució política del Principat, la qual es basa en

46. Ernst H. KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos del rey: Un estudio de teología política medieval*, trad. de S. Aikin i R. Blázquez i estudi preliminar de J. M. Nieto, Madrid, Akal, 2012, p. 221-244.

47. Cf. Michel HEBERT, *Parlementer...*, p. 267-274: tanmateix, és una qüestió no pacífica si el rei o cap està situat a l'interior o a l'exterior del cos místic. Sobre aquest punt, vegeu Jaume VICENS VIVES, «Cataluña a mediados...», p. 59: «La Diputación del General, transformado [sic] en organismo representativo del país —“cors místic de Catalunya”—». Tot amb tot, Ferran II considera que és el cap, protector i defensor del cos místic del qual el General és l'ànima, de manera que aquesta posició superior (que Vicens atribueix a la ploma dels juristes catalans Malet o Vilana: vegeu *supra*, nota 42) li permet legitimar la seva intervenció del General. Sobre això, vegeu: Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat...*, vol. II, apèndix n. 103 (Reial contra Vera, 6 de juliol del 1488): «Certa cosa es que lo General es la anima del cors mixtich de aqueix nostre Principat, del qual nós per la divina gràcia som cap, defensor e protector».

48. Cf. Antoni RIERA I MELIS, «La Diputació del General...», p. 42-72; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, «La reforma de la Diputación...», p. 883-911; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 71.

dos principis fonamentals: l'imperi del dret sobre tot el cos⁴⁹ i el pactisme jurídic entre cap i ànima.⁵⁰

La interpretació d'aquests principis no serà pacífica i hem vist com Ferran el Catòlic, tot i respectar l'estructura general d'aquest sistema constitucional, es considerarà autoritzat a intervenir directament i per sobre del dret, reformant o redreçant directament l'estructura institucional del General per fer que d'alguna manera depengués de la seva autoritat. Així, el segrest de drets del General o les famoses intervencions en l'autogovern de la Generalitat del 1488⁵¹ i del 1491, que seran causa de la modificació parlamentària dels mecanismes d'autoorganització, foren intervencions reials en introduir el sistema d'insaculació i d'habilitació d'insaculats per elegir els membres del Consistori del General (Corts de 1493). Era un cop d'estat, sí, com havia dit ja Teodoro Creus⁵² al segle XIX, però, segons Vicens Vives, justificat perquè era «en benefici del bé universal i no del particular»,⁵³ per bé que la definició de què era bé universal esdevenia una decisió unilateral del monarca.

Ens interessa ara fixar-nos, no en aquests moments d'excepció de la constitució política del cos místic de Catalunya, sinó en el seu funcionament normal i en el paper o les funcions que hi exercia la Generalitat de Catalunya, com a titular d'una potestat pública general o *iusdictio generalis* sobre tot el territori català i pel que fa a les competències fonamentals que tenia atorgades en l'àmbit tributari i d'observança del dret.

A través de les vies legislativa, governativa, judicial i graciosa, la Generalitat actuava, d'una banda, com a corporació política que portava les veus del General de Catalunya, i, de l'altra, com a entitat administrativa encarregada de la reglamentació, la col·lecta, la recaptació, la persecució judicial dels fraus i la gestió dels tributs o generalitats i de la defensa jurídica de principi de l'imperi del dret quan es conculcava la seva efectivitat, actuant per diverses vies davant l'Administració judicial o governativa del monarca per demanar la revocació de les contrafaccions i el restabliment del dret català violat.

Sobre l'aparell administratiu de la Generalitat en el segle XV i el seu funciona-

49. Tomàs de MONTAGUT, «El principi de l'imperi del dret i el control de la seva observança a la Catalunya medieval i moderna», a *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó: Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, edició a cura de R. Ferrero, L. Guia, València, Universitat de València, 2008, p. 563-567.

50. Sobre la pràctica procedimental d'aquest principi dins de la celebració de les Corts, vegeu Tomàs de MONTAGUT, «Estudi introductori», a Lluís de PEGUERA, *Practica, forma...*, p. XL-XLII.

51. Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat...*, vol. II, p. 35: «Seria pueril desconèixer que aquells esdeveniments afermaren l'autoritat de Ferran II a Catalunya. El seu acte fregava les constitucions, però havien estat els mateixos legistes catalans que li havien aconsellat l'adopció de semblant mesura».

52. Teodoro CREUS, «Un golpe de estado hasta aquí desconocido en la historia de Cataluña», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, tom 13 (1888), p. 79-95.

53. Jaume VICENS VIVES, *Els trastàmars*, Barcelona, Vicens-Vives, 1956, p. 229.

ment ordinari, disposem del llibre d'Isabel Sánchez de Movellán que transcriu com a apèndix el memorial sobre la institució redactat per Antoni Lombart, escrivà major de la Diputació del General des del 1464⁵⁴ i un bon coneixedor dels seus mecanismes interns i de la seva activitat administrativa.⁵⁵ No endebades, trobem Antoni Lombart ja com a notari jurat de l'escrivà major Bernat Noves el 1444,⁵⁶ com a oficial de confiança cridat a Saragossa pel rei Ferran II a consulta el novembre del 1487⁵⁷ i encara fent anotacions el 1494, el mateix any que va morir,⁵⁸ exercint el càrrec d'escrivà major sota el regnat del mateix Ferran el Catòlic, «vuy gloriosissimament regnant».⁵⁹

Per Isabel Sánchez sabem que «completaven el Consistori del General els dos advocats i l'escrivà major [...] un feia d'advocat de les causes que es presentaven davant del Tribunal del Consistori, i l'altre hi feia d'assessor jutge [...]. L'escrivà major aixecava acte de les deliberacions del Consistori i tenia el deure d'inscriure i continuar en un manual els contractes sobre els arrendaments dels drets o de les generalitats...».⁶⁰ «El regent dels comptes portava la comptabilitat de la Diputació [...]. El racional [...] era un examinador dels comptes del General i dels comptes dels diputats locals».⁶¹ Hi havia, a més a més, una gran quantitat d'oficials menors.

Els tributs —drets o generalitats— *més rellevants utilitzats per satisfer el donatiu al rei* compromès en les Corts van ser el dret de les entrades i eixides, el dret de la bolla de plom i segell de cera i el dret de les joies que només es cobrava a Barcelona.⁶²

La Diputació hagué de recórrer [...] a l'emissió de censals morts —deute públic emès amb la garantia de la institució— [...]. Les generalitats es cobraven a través del sistema d'arrendament o venda i d'encomanació [...] el General feia també el control de la tributació a través del sistema de cerques i visites.⁶³

54. Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat...*, vol. 1, p. 257: «Dimarts, a xxviiiº (1487). Aquest die fonch sentenciat per los senyors deputats, a consell dels assessors e advocats, l'ofici de scrivà major del General ésser e recaure tot en persona del venerable e discret n'Anthoni Lombard, per mort del vnerable e discret en Johan Solsona, quòndam, conscrivà seu, segons en dita sentència és largament contengut...».

55. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, «La reforma de la Diputación...», p. 883-911; Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 477-522.

56. Cf. Tomàs de MONTAGUT, «La solidificació jurídica del segle xv», *L'Avenç: Revista d'Història i Cultura*, núm. 303 (2005), p. 29-34.

57. Cf. Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat...*, vol. 1, p. 258: «Diluns, a xxvi (Novembre 1487). Aquest dia partí n'Anthoni Lombard, scrivà major, per anar a Çaragossa, al senyor rey, qui ab letre lo havie demanat».

58. Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat...*, vol. 1, p. 276: «Digmenge, a xv (Juny 1494). En aquest dia passà de la present vida mossèn Antoni Lombart, scrivà major dels deputats del General de Cathalunya. Nostre Senyor lo hage acullit en la sua sancta glòria».

59. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 520.

60. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 464.

61. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 466.

62. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 467.

63. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 468-469.

Els abusos i els fraus, molt nombrosos, van ser perseguits davant els tribunals de la mateixa Generalitat i segons un procediment judicial que admetia dues instàncies dins de la mateixa Generalitat, on acabaven necessàriament totes les causes amb sentències fermes i inapel·lables davant la jurisdicció reial.

La normativa que regula el règim jurídic de la Generalitat és diversa. D'una banda, els capítols i actes solemnes de Cort estableixen la regulació del donatiu, la dels poders dels diputats i l'estructura orgànica de la institució. Els capítols i les ordinacions del General i els capítols del redreç van reformant i desenvolupant la normativa fundacional. La pràctica, la forma i l'estil d'aplicar aquesta normativa general també eren molt rellevants pel que fa a l'efectivitat de les normes en casos concrets.⁶⁴ En aquest sentit, cal tenir en compte les deliberacions del Consistori sobre casos dubtosos que culminaven en actes decisoris que implicaven una *duplex interpretatio*, és a dir, que servien per a resoldre el cas concret i establien un costum, pràctica o estil burocràtic que se seguiria d'una manera general en el futur davant casos anàlegs. D'aquestes deliberacions en va ple el memorial d'Antoni Lombart.

Per la naturalesa d'aquesta comunicació no podem detallar més les característiques i els resultats d'aquesta potent estructura administrativa que era la Generalitat en època de Ferran el Catòlic. Si més no, recordem que s'estructurava segons els mateixos principis rectoris dels grans oficis públics que les monarquies cristianes baixmedievales i modernes anaven bastint, com a mitjans auxiliars de les seves potestats, en matèria de govern, de justícia, d'hisenda i de guerra. Així, també veiem en la Generalitat catalana del segle xv l'aplicació del principi de jerarquia que subordina els oficials a llurs caps superiors; en aquest cas, els diputats generals i els oïdors de comptes. S'imposa també el principi de justificació documental, de registre i d'arxiu pel que fa a la gestió política, tributària i judicial encomanada a la Generalitat. El ric i ordenat Arxiu del General es va configurar com un potent instrument d'informació al servei del govern de la Generalitat. A través de la normativa orgànica abans esmentada, s'aconsegueix la delimitació clara i precisa dels drets, de les obligacions i de les prohibicions de cada oficial del General, així com la divisió ordenada del treball entre tots ells. També s'organitza un sistema de salaris, malgrat que a la llarga no es podrà evitar la patrimonialització d'alguns oficis.

En definitiva, el nivell d'organització administrativa de la Generalitat de Catalunya en època de Ferran és molt alt i es posa de manifest en la conducció coordinada i precisa dels assumptes sota la direcció dels diputats generals i del seu Consistori, des de Barcelona, i dels diputats locals que presideixen les circumscripcions administratives o col·lectes amb les quals la Generalitat ha dividit el territori de Catalunya per poder fer efectives les seves competències jurisdiccionals. La dimen-

64. Isabel SÁNCHEZ DE MOVELLÁN, *La Diputació del General...*, p. 101-138.

sió més política que administrativa de la Generalitat es concretarà en la missió que té assignada en la defensa del principi de l'imperi del dret a Catalunya. En aquest sentit, bé podem dir que Catalunya era en aquests moments del segle xv una societat iuscèntrica.

En l'edició incunable de les constitucions fetes per Ferran II en la primera Cort de Barcelona, celebrada en la sala del capítol de la seu l'octubre del 1481, trobem el capítol vint-i-dos, que porta per rúbrica «L'observancia de les Constitucions e Usatges etc. E perpetuació dels capítols del rey en Martí». ⁶⁵ Es tracta de la famosa constitució *Poc valdria* que constitueix una fita senyera en el procés històric de reforma de la justícia universal iniciat per les Corts Generals de la Corona d'Aragó en la segona meitat del segle xiv. Les propostes dels projectes reformistes d'aquelles Corts defensaven el iuscentrisme i un model de monarquia dualista que va culminar a Catalunya amb els capítols del rei Martí aprovats d'una manera provisional en les Corts de Barcelona del 1410.

Els objectius de política legislativa que perseguen els divuit capítols aprovats pel rei Martí, convalidats per Ferran I en les Corts de Barcelona del 1413 i ara, el 1481, perpetuats per Ferran II, consistien a: *a)* promoure la independència judicial respecte del poder política; *b)* limitar els privilegis del fisc; *c)* afirmar la primacia de l'ordre jurídic sobre el polític amb la determinació dels drets objectius subjectius i adjectius que han d'imperar, i *d)* reforçar el control de l'observança del dret. ⁶⁶

Continuant en aquesta línia d'institucionalitzar el control de l'observança de les lleis i del dret, la constitució *Poc valdria* de 1481 indica que «e loant e aprovant les constitucions ja sobre açó disponents: volem e ordenam: que los Deputats del Principat de Catalunya puguen, e request sien tenguts, instar e supplicar per la observança de la present constitució segons que per constitucions los es permés». ⁶⁷ Seran el síndic del General i els advocats i escrivans de la Casa de la Diputació els qui faran les instàncies davant la Reial Audiència i també en faran el seguiment, mentre durin els diversos procediments previstos per obtenir la revocació o anul·lació de la contravençió i la imposició de penes al contrafaent. ⁶⁸ En la mateixa Cort s'aprova el capítol de confirmació de les Constitucions i Usatges de Barcelona,

65. [Constitutions fetes per lo Illustrissimo e serenissimo senyor lo senyor Rey don Fferrando segon Rey de Castella, de Aragó etc. en la primera Cort de Cathaluna celebrada en Barchinona en lo capítol de la seu a viii^o dias del mes de octubre del any MCCCCLXXXI^o], *In nomine domini nostri Jesu-cristi. Pateat universis quod cum nos Ferdinandus...* [Barcelona, 1481], f.[9]: «Poch valria fer leys e constitucions: sino eren per nos e nostres officials observades».

66. Cf. Tomàs de MONTAGUT, «El poder del dret durant el regnat de Martí l'Humà», a *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410): L'Interregne i el Compromís de Casp*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015, p. 60.

67. Vegeu *supra*, nota 65, f. [11v].

68. Josep CAPDEFERRO i Eva SERRA, *El Tribunal de Contrafacçions...*, p. 38-52.

capítols de Cort, usos, pràctiques, consuetuds i privilegis dels estaments i dels singulars d'aquells i s'ordena la seva observança inconcussa, és a dir, sense dubte ni contradicció. També en aquestes Corts de 1481 s'aproven els capítols del redreç o dels drets del General que establien les tarifes que havien de pagar els diversos productes naturals: agrícoles (ametlles, avellanes, avena, blat, safrà, castanyes, civada, forment...), forestals (fusta, arbres, carbó, llenya...), minerals (argent, coure...), animals (bestiar de llana, cavalls, astors, esquirols, falcons, gossos, gats...), esclaus i esclaves; productes manufacturats com els diferents teixits (gandalles, fils d'or, d'argent, boldrons, cadins, capes de pastor, sedes, cotons filats, draps de llana, de lli, de cotó, teles i altres coses de vestir, estamenyes, fustanys, brocats...), cuiram, aram, armes, candeles, joies, etcètera.⁶⁹

Naturalment, això requereix un control sobre els gremis dels oficis manuals a fi que col·laborin en l'exacció dels tributs del General. En aquest sentit, es regula el jurament dels paraires, abaixadors, drapers, botiguers, sastres, pallers, caputxers, giponers, calcers, costurers, argenters, boneters, tintorers, corredors de coll i d'orella, etc.⁷⁰ Es declara quins són els capítols antics sobre els drets del General que continuen en vigor per no ser derogats pels nous i s'atorga als diputats generals i oïdors de comptes la potestat de declarar els dubtes que plantegi l'aplicació de les ordinacions i els capítols del General.⁷¹ També es dicten disposicions protectores del dret de bolla i dels segell de cera i dels drets d'entrada i d'eixida, tot donant instruccions precises als guardes d'entrades i eixides, als de la bolla, als col·lidors d'aquest dret i a altres oficials del General.

Més endavant, la Cort del 1493 promulga disposicions similars pel que fa a la «revocació faedora de les lletres provisions, cartes: o actes emanats o fets contra drets de la pàtria o contra justícia».⁷² També revoca tots els abusos contraris a l'observança dels *iura propria* de Catalunya i constitucionalitza el redreç del General fet per Ferran II tornant a la normalitat els actes extraordinaris. Així, revoca el segrest posat en els drets del General dels comtats de Rosselló i de Cerdanya i n'estableix la restitució a les Corts del General.⁷³ D'altra banda, atorga poder a determinades persones electes per la Cort sobre la nova forma d'elecció de dipu-

69. Cf. [Capítols per lo redreç del General fets en les Corts dels anys 1481, 1512, 1520, 1533, 1537, 1542, 1547, 1553 i 1564 y tarifa feta per delliberació de Deputats, l'any 1574 corregida l'any 1585] *Capítols sobre lo redrés del General de Cathalunya, y casa de la Deputació, fets en les Corts delebrades en Monço per la S.C.R. Magestat del Rey Don Philip nostre senyor, Any MDLXXXV*, Barcelona, Rafel Figueró, 1707. Vegeu, per a cadascun d'aquests ítems tributaris, el repertori alfabètic (28 folis no numerats).

70. Ídem, capítol 110, Cort 1481.

71. Ídem, capítol 40, Cort 1481.

72. *Constitutiones fetes per lo ilustrissimo e serenissimo senyor Rey don Ferrando Rey de Castella, de Aragó etc. En la segona Cort de Cathalunya celebrada en Barcelona en lany mil ccccLXXXIII*, Barcelona, [Pere Michael], 1493, capítol v.

73. Ídem, f. [73v-74].

tats i oïdors de comptes i del poder i jurisdicció dels futurs diputats i oïdors de comptes.

Les Corts dels anys 1503, 1510 i 1512 donaren disposicions anàlogues o similars que milloraven el redreç del General i el control de l'observança del dret català o que insistien en la seva confirmació a través de l'enunciació de les fonts de producció del dret que se n'havia fet un segle abans pel rei Martí l'Humà en el famós capítol de cort de les Corts de Barcelona del 1409. Tal vegada cal destacar les Ordinacions del redreç de les Corts de 1512 sobre l'ordenació i extirpació d'abusos dels oficis de collidor, receptor i sobrecollidor de General, així com sobre les seves obligacions de retre comptes de la seva gestió.⁷⁴

Finalment, i pel que fa al manteniment del principi de l'imperi del dret, cal esmentar el capítol 55 de les Corts de Montsó del 1510 pel qual s'ordenava als tribunals i les cúries de Catalunya la motivació de les seves conclusions i sentències en dret.⁷⁵ D'aquesta manera, no calia endevinar quin era el dret aplicat en les causes perquè apareixia explícitament esmentat pels jutges en l'argumentació que fonamentava les sentències. Ara, el síndic i advocats del General podrien detectar fàcilment les contrafaccions judicials del dret català i reclamar amb més seguretat i eficàcia la seva revocació.

4. CONCLUSIONS

La Corona d'Aragó experimenta un procés històric de transformació, com a unió política de diverses monarquies cristianes europees, que evoluciona des d'una forma d'unió matrimonial el 1137 (amb les esposalles de Peronella d'Aragó amb Ramon Berenguer IV de Barcelona) fins a la unió territorial el 1289 (primer jurament de la Unió per Alfons el Liberal en les Corts de Montsó del 1289). Paral·lelament, la monarquia a Catalunya (i d'una manera semblant a altres regnes de la Corona d'Aragó, dels quals no s'ocupa aquesta comunicació) evoluciona des d'una forma monista, en què la *iurisdictio generalis* correspon en exclusiva al monarca, a una de dualista, en què el rei comparteix la potestat pública general amb el General de la terra o Universitas Cathaloniae. Príncep i Principat configuren un

74. Vegeu *supra*, nota 69.

75. *Constitucions fetes per lo Illustrissimo e Catholich princep Rey e senyor don Ferrando Rey de Aragó: e de les dos Sicílies etc. en la quinta Cort de Cathalunya celebrada en la Iglesia de Sancta Maria de la vila de Montsó. En lany mil cinch cents e deu, sense data ni lloc, cap. 55: «Dels motius de les sentències. Més avant statuim e ordenam ab loació e aprobació de la present Cort que tots los jutges qui daran sentències diffinitives en lo present Principat de Cathalunya e comdats de Rosselló y Cerdanya en qualsevol cort o consistori que sien: encara que fossen en nostra Real Audiència o de nostre loctinent general, hagen e sien tenguts de exprimir en les dites sentències diffinitives los motius quels hauran moguts pet sci declarar e difinitivament sentenciar».*

cos místic o República en què el rei és el cap i el General, l'ànima. La qüestió debatuda serà la de saber si el monarca, com a cap, rau o és dins i solidari, o fora i per sobre, del cos i de la seva ànima.

La monarquia dualista a Catalunya (1283-1714) s'emmarca dins d'una constitució política regida per dos principis o lleis fonamentals: pel principi de l'imperi del dret (que situa el dret i la dimensió jurídica en el centre de la societat catalana i per sobre de la dimensió política: tothom està obligat a observar el dret, àdhuc el monarca) i pel del pactisme jurídic (pacte legislatiu celebrat en el si de les Corts de Catalunya en què es renova en cada reunió el matrimoni polític entre el monarca i la seva República o General de Catalunya, representada allí pels tres estaments o braços que l'integren).

En aquest sentit, la monarquia dualista de Catalunya es fonamentava també en els dos pilars institucionals de la fiscalitat pública general: el fisc del monarca i l'erari del General de Catalunya. Príncep i Principat es relacionaven institucionalment en matèria de fiscalitat, no d'una manera jerarquitzada del Principat respecte del príncep, sinó d'una manera simbiòtica i de coordinació.

La representació institucional del General de Catalunya rau en els tres estaments o braços durant la celebració de les Corts i, fora d'elles, en els organismes delegats o diputats que, per raó d'un període de guerres defensives permanents que exigien bastir una fiscalitat general, apareixeran en el procés temporal del naixement de la Diputació del General o Generalitat de Catalunya (1359-1413).

La història de la Generalitat de Catalunya ha avançat d'una manera notable en les darreres dècades. Des del punt de vista de la història jurídica i institucional, han estat d'una especial rellevància les fonts de producció del dret que apleguen els capítols dels donatius, els poders dels diputats, les tarifes de les mercaderies o els capítols del redreç del General. També destaca, per la qualitat de la seva aportació de coneixements, el memorial de l'escrivà major de la Diputació del General, Antoni Lombart († 1494), publicat per Isabel Sánchez de Movellán (2005), així com el llibre dels quatre senyals (reeditat el 2006) i els llibres de l'ànima de la Diputació del General de Catalunya (1493-1714), publicats per un equip d'historiadors sota la coordinació d'Eva Serra el 2015. Tanmateix, existeix una gran carència d'estudis basats en els documents d'aplicació del dret que regia l'activitat del General, és a dir, en els documents de la pràctica jurisdiccional ordinària i quotidiana de la Generalitat. Per tenir una visió completa i integrada de la història de la Generalitat de Catalunya, cal fer encara molts estudis basats en recerques sistemàtiques en l'Arxiu de la Diputació del General, conservat avui en dia a l'Arxiu Reial de Catalunya (Arxiu de la Corona d'Aragó) i en les seves sèries d'Escrivania Major, Regent los comptes, Racional, Generalitats, etc. Per aquesta raó, ara per ara, coneixem més bé el nivell del dret que era vàlid oficialment que no pas el dret que era aplicat efectivament en la realitat.

El nivell d'organització administrativa de la Generalitat de Catalunya en època de Ferran és molt alt i es posa de manifest en la conducció coordinada i precisa dels assumptes sota la direcció dels diputats generals i del seu Consistori, des de Barcelona, i dels diputats locals que presideixen les circumscripcions administratives o col·lectes amb les quals la Generalitat ha dividit el territori de Catalunya per poder fer efectives les seves competències jurisdiccionals. La dimensió més política que administrativa de la Generalitat es concretarà en la missió que té assignada en la defensa del principi de l'imperi del dret a Catalunya. En aquest sentit, bé podem dir que Catalunya era, en aquests moments del segle xv, una societat iuscèntrica i que això es devia a una evident continuïtat entre diverses mesures encaminades a fer-ho possible que configuren un procés històric i vàlid de poder iniciat a finals del segle xiv, amb la reforma de la justícia universal de la Corona (Corts de Montsó del 1388), que cristal·litza en els capítols sobre la justícia aprovats provisionalment en les Corts de Barcelona de Martí l'Humà el 1409 i que ara quedarà reblat amb les disposicions sobre l'Observança del dret i la reforma de la justícia, aprovades en les Corts de Ferran II (1481 i 1493). Des del punt de vista del dret d'autoorganització de la Generalitat de Catalunya, la intervenció duta a terme pel monarca els anys 1488 i 1491, amb la designació directa dels diputats i oïdors de comptes, fou clarament una contrafacció de les constitucions. Malgrat que en setembre del 1488 Ferran II escrivia als diputats del General de Catalunya una carta on afirmava que «si en tiempo alguno deseamos que en la Diputacion no se fiziesse cosa alguna contra capitulos de Corte, mucho menos lo deseamos agora...» (ACA, C, reg. 3566, f. 111r-111v), la realitat era que havia infringit el principi de l'imperi del dret sobre tot el cos místic de Catalunya i el del pactisme jurídic entre el seu cap i ànima: no s'havia observat el dret paccionat ni el procediment parlamentari que calia per modificar-lo. Tot amb tot, amb el redreç de les Corts del 1493 es restablia la legalitat, dins del marc estricte de la monarquia dualista de Catalunya.